

JAROSLAV
ČECHURA

H E I N R I C H
F R A N Z
BOBLIG

TEMNÁ POSTAVA ČARODĚJNICKÝCH PROCESŮ

VYŠEHRAĐ

Heinrich Franz Boblig

Temná postava čarodějnických procesů

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Jaroslav Čechura
Heinrich Franz Boblig – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

JAROSLAV
ČECHURA

H E I N R I C H
F R A N Z
B O B L I G

JAROSLAV
ČECHURA

H E I N R I C H
F R A N Z
BOBLIG

TEMNÁ POSTAVA ČARODĚJNICKÝCH PROCESŮ

VYŠEHRAĐ

Vyobrazení na s. 4:
Vladimír Šmeral jako Boblig
ve filmu Kladivo na čarodějnice
(foto Jitka Bylinská/OOA-S, 2024, foto NFA)

Recenzoval:
JUDr. et Mgr. Josef Vacek, PhD.

© Jaroslav Čechura, 2024
Photos @ Jitka Bylinská/OOA-S, 2024

ISBN tištěné verze 978-80-267-3036-1
ISBN e-knihy 978-80-267-3041-5 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-267-3046-0 (1. zveřejnění, 2024) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-267-3047-7 (1. zveřejnění, 2024) (mobi)

Já jsem on,
jako ty jsi on,
jako ty jsi já
a my jsme všichni spolu...
John Lennon (1967)

Když chceš zabít nějakého člověka,
nesmíš to příliš uspěchat.
Když ale uvězněná osoba vypovídá po dobrém,
formálně to vyřeší inkviziční proces.
Heinrich Franz Boblig (1678)

Nejsme ani sedláci, ani žádní idioti, nýbrž poctiví lidé...
Heinrich Franz Boblig (1681)

Slovo tělem učiněno jest.
Nápis na meči niského kata – latinské přísloví

*Knihu věnuji Kateřině Routkové,
Kamile Jeřábkové a Heleně Starcové
za jejich mezigenerační přátelství.*

OBSAH

Úvodem: Boblig – hospodský bez lokálu?	11
--	----

Část I.

1. H. F. Boblig – proměny obrazu inkvizitora v průběhu věků	15
2. Boblig literární – Boblig filmový	30
3. Střípky z Bobligovy biografie	37
4. H. F. Boblig jako „nedostudovaný právník“	53
5. Bobligovy právní aktivity v letech 1639–1654	55
6. Právní aktivity H. F. Bobliga v letech 1660–1678	60
7. Heinrich Franz Boblig přijíždí do Velkých Losin	65
8. Apelační soud – Boblig a procesy ve Velkých Losinách (1678–1692)	69

Část II.

9. Sekretář J. J. Weingarten a losinské procesy	89
10. Heinrich Franz Boblig a peníze	94
11. Tři inkviziční komise Heinricha Franze Bobliga	103
12. Heinrich Franz Boblig a tortura	111
13. Spory H. F. Bobliga s klérem nejen losinského panství	119

Část III.

14. Inkviziční soud H. F. Bobliga ve Velkých Losinách 1678–1692	137
Poznámka úvodem	137
Marina Schuchin jinak Franckin a ty druhé (1678–1679)	138
Susanna Stubenuohlin a ty druhé (1680)	144
Dorothea Biedermanin a ty druhé (1680)	146
Hans Stubenuohl a ty druhé (1681)	148
Hans Axman, starý rychtář ze Sobotína, a ty druhé (1682)	152
Dorothea Axmanin a ty druhé (1683)	156
Eva Kruschin a ty druhé (1684–1685)	157
Anna Höhlin a ti druzí (1685–1686)	160
Ursula Braunerin a ty druhé (1686)	162
Mathes Göttlicher a ty druhé (1686–1687)	166
Christina Köhlerin z Rejhotic a ti druzí (1687)	171

Hans Göttlicher a ty druhé (1688)	172
Eva Bittnerin a epilog Bobligovy mise (1691–1694)	175

Část IV.

15. Inkviziční soud H. F. Bobliga v Šumperku 1679–1692.	181
Pár slov úvodem	181
Rodina barvíře Sattlera (1682–1683–1685)	182
Šumperské exekuce v roce 1684.	190
Šumperské exekuce v roce 1685 – vrchol zdejších procesů.	192
Šumperské exekuce v roce 1692.	195

Část V.

16. Biskupský inkviziční soud: Boblig kontra Lautner?	201
--	-----

Závěr	207
-------------	-----

<i>Příloha</i>	209
<i>Itinerář Heinricha Franze Bobliga z Edelstadtu v letech 1678–1694.</i>	209
<i>Poděkování</i>	218
<i>Prameny a literatura</i>	219
<i>Rejstřík</i>	238

ÚVODEM: BOBLIG – HOSPODSKÝ BEZ LOKÁLU?

Úvodní scéna filmu Otakara Vávry Kladivo na čarodějnice z roku 1969 zavádí diváka do interiéru hospody. Jmenuje se snad příznačně U divého muže a měla by se nacházet v hanácké metropoli Olomouci. Hosty bychom tu hledali marně. U jednoho ze stolů ale sedí rozhalený, tak trochu zanedbaný starší muž. Popíjí víno a hovoří ke svému sluhovi. Z jeho úst vycházejí nepodstatné banality. Ty jako by odrážely osobu hospodského a jeho okamžité rozpoložení. Nemá hosty, kteří by mu přinesli peníze, nemá společnost. Je však ve střehu, jako by očekával příležitost k novému životu, k novým dobrodružstvím, novým příběhům. Dodávám, že obě figury ztvárnili vynikajícím způsobem Vladimír Šmeral a Josef Kemr.

Onen hospodský by měl zpodobňovat Heinricha Franze Bobliga z Edelstadtu, legendární postavu proslulých losinských čarodějnických procesů. Uvedená scéna obsahuje několik drobných, nikoli podružných nepřesností, které se nemálo vzdálily od dávné historické reality. Předně Boblig nikdy nevlastnil ani neměl pronajatou hospodu či krčmu. Ba co více, tento muž nikdy neměl v Olomouci dům. Pokud se tu zdržoval, bydlel v podnájmu. Příběh s Bobligovou hospodou si vymyslel olomoucký historik Hans Kux. Samo spojení šlechtic-hostinský je ovšem lehce bizarní. Mohlo vzniknout toliko v hlavě umělce... Vždyť přídomek „z Edelstadtu“ prozrazuje, že v případě H. F. Bobliga se skutečně jednalo o šlechtice, přesněji muže, jehož otec byl povýšen do šlechtického stavu. Jaké pohnutky měl H. Kux k vytvoření této fikce, nevím. Zato nemůže být sporu o tom, že spojení Bobliga s hospodou převzalo mnoho autorů, kteří psali o osobě známého inkvizitora, rodáka ze severomoravských Zlatých Hor, někdejšího Cukmantlu.

Ano, jde o uměleckou fikci významného českého filmaře. Jediná reálná skutečnost je osoba sluhy, jehož jméno však historické zprávy nenabízejí. Samotná scéna tedy spíše odvádí od protagonisty příběhu, než aby ho alespoň trochu přiblížila. K tomu zřejmě sloužily jiné scény fascinujícího filmu. Vzdalme se ale od těchto filmových obrazů a vydejme se po skutečných Bobligových stopách, které zanechal především v moravských dějinách. Ale díky stříbrnému plátnu a síle Vávrova filmu byla tato osobnost vnímána v daleko širším měřítku.

ČÁST I.

1. KAPITOLA

H. F. Boblig – proměny obrazu inkvizitora v průběhu věků

Osoba Heinricha Franze Bobliga nalezla přirozeně svoji reflexi v literatuře, a to dokonce již v pozdním 18. století.¹ Zde je třeba říci, že k jeho známosti nemálo pomohl šumperský děkan Kryštof Alois Lautner. V roce 1787 o něm (vlastně o obou osobách) napsal piarista František Antonín Moravec (Morawetz) tato slova: „V zápalu péče o Boží vůli a pastýřské povinnosti vznesl na základě udání od kompliců vůči Kryštofu Aloisovi Lautnerovi, šumperskému děkanovi, jak připomněl Královský apelační soud v Praze, obžalobu z praktikování magie. Poté co čtyři biskupští vyšetřovatelé, z nichž Jindřich Boblig z Edelstadtu byl praktikem obojího práva, odsoudili k smrti na hranici docela dost lidí obojího pohlaví podezřelých z magie a čarodějnictví, na základě jejich vynuceného přiznání obžalovali ze stejného zločinu i Lautnera. Když ten byl po třetím mučení přiveden k doznání zločinu magie, jako vždy jindy, tak po každém jednotlivém mučení popřel, že by byl vinen. Proto celých pět let snášel mrzutosti částečně na Mírově, částečně v Mohelnici.“² Nepřehlédneme, že Boblig nebyl o století dříve hlavní osobou v biskupské inkvizici

¹ Tento stručný přehled se primárně dotýká osobnosti H. F. Bobliga, nikoli čarodějnických procesů, a to nejen u nás, a jejich historiografické reflexe. Tu podal naprosto vyčerpávajícím způsobem Petr Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*, Praha 2022; výtah od téhož, in: Wolfgang Behringer, *Čarodějnictví. Globální historie*, Praha 2016, s. 7–23, 389–400. Z jiné strany viz také Zuzana Koblířová, „To beru na svou duši“. *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích se zvláštním zřetelem k procesům moravským*, Hradec Králové 2019 (disertace), s. 4–44; srv. i Jacek Wijaczka, *Czarownicom zyc ne dopuszczaz. Procesy o czary w Polsce w XVII–XVIII wieku*, Poznań 2022; Daniel Wojtucki, *Magia posthuma. Procesy i egzekucje zmarłych na S'łasku i Morawach w XVI–XVIII wieku*, Wrocław 2022.

V této knize používám jména aktérů v jejich původní – německé – podobě (nikoli tedy Jindřich František, ale Heinrich Franz Boblig). U žen pak ponechávám příjmení v jejich původním, nepřechýleném tvaru (místo Schuchová Schuchin), jejich křestní jména nepočestuji. Je to podle znění pramenů zcela jednoznačné. Jen výjimečně u osob, u kterých je zakořeněno používání české podoby jejich křestních jmen, je takto ponechávám (Kryštof Alois Lautner).

Překlady někdy velmi složitých souvětí uvádím v poněkud volnější podobě, aby neztratily srozumitelnost.

² *Moraviae historia politica et ecclesiastica cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum, quam compendio retulerunt Adolphus Pilarz' a S. Floro, et Franciscus Moravetz a S. Antonio, clerici regulares e scholis piis Cremsirii Moravorum. Pars 3. Brno 1787, s. 548, překlad Jiřího Augustina Čepeláka.*

komisi, při soudním procesu s šumperským děkanem! Přesto se takto dostal do popředí, další členové komise nejsou vůbec zmiňováni. Zjevně již tehdy přitahoval pozornost někdejších znalců dějin.

V průběhu 19. století se přenesl zájem o Bobligovu osobu spíše na lokální úroveň. Dokládá to aktivita Carla Josepha Jurendeho (1780–1842), rodáka z Leskovce nad Moravicí (pův. Spachendorf bei Fraudenthal) nedaleko Bruntálu. Pocházel tedy z kraje s dosti dlouholetou „čarodějnickou“ tradicí. Tak se seznámil s čarodějnickými procesy na Rýmařovsku, Šumpersku a Losinsku a v roce 1814 o tom otiskl přehlednou materiálovou studii. Zde uvádí „Heinricha Franze Publika von Adel, und beider Rechten kundig“, tedy H. F. Bobliga, znalého obojího práva. Podle něj se jednalo o klíčovou osobu těchto procesů, ve kterých vystupoval jako velmi zkušený soudce.³ Vyslychal řadu žen a zejména děkana Lautnera. I zde se setkáváme s dichotomií Boblig x Lautner. Jde o výklad podle pramenů, v podstatě o snesení faktů, které Jurende prakticky nijak nekomentoval, případně nehodnotil v tom smyslu, zda ty či ony kroky považoval za správné, či nikoli.

Jurende připravil edici dokumentů k procesům v regionu, která byla v průběhu 19. století několikrát přetiskována. Jde o jeden z klíčových dokumentů k tématu v celém širším regionu, jehož originál je dávno ztracený. Již v roce 1817 provedl reprint dokumentů Josef, svobodný pán Hormayr. Podle něj byl Boblig „juris candidatus“; používá tvar jeho jména Heinrich Franz Pobllick von Edelstand. Jeho roli v podstatě stručně rekapituloval, včetně interakce s losinským hejtmánem Vinarským a poručníci mladých hrabat Žerotínů – jejich tetou hraběnkou Angelinou Sibyllou de Galle. Zmínil i Apelační soud na Pražském hradě.⁴ Uvedený dokument začlenil do širšího proudu písemností o čarodějnických procesech v říši v první polovině 17. století. Zvláště jej zajímaly sabaty, tedy čarodějnická shromáždění.

V roce 1836 vydal dodnes cennou publikaci Ernst Held-Ritt.⁵ Zabýval se pronásledováním čarodějnic v oblasti měst Cukmantel a Frývaldov (dnes Zlaté Hory a Jeseník), ale také Rýmařova a celého Losinska.⁶ I pro něho osoba uváděná jako „Pobllick, juris Candidatus“ představovala jakési „vyvření malosti“. Jde patrně

³ Carl Joseph Jurende, Beschreibung, oder Erklärung und Bericht von dem in Arrest gewessten wegen infizirten Magi- oder Hexenkunst behaftem Dechanten von Schömberg Christoph Aloys Lauttner genannt, in: Redlicher Verkündiger. Ein Archiv des Mannichfaltigen und Interessanten 6, Januar 1814, sloupec 38–40, 80–89.

⁴ Joseph Freiherr von Hormayr, Archiv für Geographie, Historie, Staats und Kriegskunde, 21–22, 1817, s. 81–86, přetisk Hormayr's Taschenbuch für die vaterliche Geschichte XXVII. Jahrgang, IX. der neuen Folge, 1838, s. 322–335. Srv. také (ed.) Faustin Ens, Das Oppaland, oder der Troppauer Kreis, nach seinen geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten beschrieben. Vierter Band: Ortsbeschreibungen der Fürstenthümer Jägerndorf und Neisse österreichischen Antheils und der Mährischen Enclaven im Troppauer Kreise, Wien 1837, s. 195–199.

⁵ (Ernst Held-Ritt), Das Hexenwesen im Fürstenthum Neisse, österreichischen und preussischen Antheils von Schlesien, dann im Gesenke Mährens, im siebzehnten Jahrhundert, Neisse und Leipzig 1836.

⁶ (E. Held-Ritt), Beiträge zu dem Hexenwesen im Mährischen Gesenke aus den Jahren 1679 bis 1720, in: týž, Hexenwesen, s. 38–54.

o narážku na vlastní Bobligova slova, jimiž se občas stylizoval do role malého či zanedbatelného člověka, který dostal velký úkol – zbavit Losinsko a Šumpersko čarodějnic. Toto klišé se s nepatrnými variacemi opakovalo po celé 19. století. Ernst Held-Ritt se v hutném nástinu pokusil o vyličení celé čarodějnické kauzy. I on znal dobře prameny, jež byly k tématu k dispozici a do dnešních dnů se nezachovaly.

Olomoucký rodák a významný právník Ferdinand Franz Xaver Georg Bischoff (1824 nebo 1826–1915) se jako vůbec první zabýval speciálně H. F. Bobligem.⁷ Využil přitom části jeho písemné pozůstalosti, která je dodnes součástí olomouckého městského archivu, a to ve fondu dlouho nazývaném „Dudíkova sbírka“. ⁸ Bischoff začleňuje Bobliga do kontextu čarodějnických procesů. Uvádí k němu řadu faktů, které byly od něho opakovaně přebírány, nejednou bez udání zdroje. Mohu zmínit poměrně dlouhá vyjednávání mezi Bobligem a losinským hejtnanem Vinarským ohledně finančních nároků budoucího inkvizitora.⁹ Podle Bischoffa byl Boblig pověstný svou samochválou a vychloubáním a projevoval značnou aktivitu a přičinlivost při zahájení vyšetřování ve Velkých Losinách. Autor se dosti podrobně zaměřil i na šumperské osobnosti, nejen Lautnera, ale i rodinu barvíře Sattlera. Poté obrátil pozornost k nástinu losinských a šumperských procesů z období 1678–1692 s těžištěm v prvních letech. I tento autor sledoval průběh „akcí“, Bobligovy kroky příliš nehodnotil, pouze je konstatoval.

Toto dodnes důležité Bischoffovo dílo vzniklo v úzké spojitosti s prací Christiana d'Elverta (1803–1896), moravského politika a historika. Ten nás musí zajímat také jako editor řady dokumentů nejen k Bobligovi, ale i k Lautnerovi a dalším protagonistům čarodějnických procesů. I on využil zmíněné olomoucké papíry. Také d'Elvert opakuje ono Bobligovo překročení „vlastní malosti“ (seiner Wenigkeit).¹⁰ D'Elvert ovšem nejvíce zajímal šumperský děkan Lautner.¹¹ I zde zpravidla chybí

⁷ Ferdinand Bischoff, Aus den Papieren eines Hexenrichters. Ein Beitrag zur österr. Rechts- und Sittengeschichte des XVII. Jahrhunderts, in: Ferdinand Bischof und Christian d'Elvert, Schriften der historischstatistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Band 12, Brünn 1859, s. 395–420 (též zvl. otisk, s. 1–61).

⁸ Srv. Václav F. X. Burian, Moravský historiograf Běda Dudík a Olomouc, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 266, 1–9, 1991, s. 1–4, srv. i Vladimír Spáčil, Archiv města Olomouce. Zlomky registratur 1426–1786 (1890), Olomouc 1970 (strojopis), úvod (dále cit. Zlomky).

⁹ F. Bischoff, Aus den Papieren, s. 6.

¹⁰ Christian D'Elvert, Das Zauber- und Hexenwesen, dann der Glauben an Vampyre in Mähren und Schlesien, Ferdinand Bischof und Christian d'Elvert, Schriften der historischstatistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Band 12, Brünn 1859, s. 62–122, vyšlo i samostatně. Srv. také M. [Michael] Simbrock, Zur Geschichte des Hexenwesens in Mähren und Schlesien. Acten des Hexenprocesses gegen Johann Przerowsky, Seifensieder in Mährisch-Schönberg aus den Jahren 1682–1684, in: Christian D'Elvert, Weitere Beiträge zur österreichischen Rechtsgeschichte. Erster Theil: Beiträge zur Geschichte des österreichischen: a) Straf-, b) Polizei-, c) bürgerlichen Rechtes [= Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Band 27], Brno 1888, s. 1–27.

¹¹ Ch. d'Elvert, Das Zauber- und Hexenwesen, s. 131–141; zde ponechávám stranou jeho partii o vampýrismu, tamtéž, s. 153–164.

nějaké výraznější hodnocení práce jak Bobliga, tak dalších inkvizitorů. Autora zajímala také osobnost barokního právníka Johana Jacoba Weingartena (1629–1701), který jakožto úředník Apelačního soudu patřil k důležitým aktérům losinských a šumperských čarodějnických procesů. Ba co více, byl jejich prvním historikem.¹² Jde možná o nečekané zjištění, ale je tomu tak.¹³

Další pohled na H. F. Bobliga lze najít u lokálních či regionálních historiků a autorů. Gustav Trautenberger (1836–1902), rodák z Horních Rakous, se zabýval údolím říčky Desná, a to po všech stránkách; nechybí ani historická reflexe¹⁴ včetně čarodějnic. Říčka protéká jak Šumperkem, tak Velkými Losinami. Bobliga autor charakterizuje poměrně stručně, a to bez jakékoli kritické noty. Podle něj měl pán z Edelstadtu zkušenosti se slezskými procesy. Boblig je pro něj „advocat“ a vynikající právník („famose Jurist Boblig“).¹⁵ Také on pracuje s některými prameny, které se nedochovaly.

Karl Umlauff (1796–1861) byl šumperský rodák, povoláním právník, který napsal dějiny rodného města.¹⁶ I on se podrobně zabýval děkanem Lautnerem, Boblig – „doktor obojího práva“¹⁷ – zůstává spíše v pozadí. Ve svém líčení je Umlauff dosti závislý na Bischoffovi.

Z této doby pochází i první česky psaná zpráva, která zachycuje Bobligovu osobnost. Vyšla v deníku Národní politika v roce 1887. Jejím autorem byl pravděpodobně František Štábl¹⁸: „Procesy čarodějnické zuřily zvláště v okolí hor Jesenických, tedy kol Šumperku, Bruntálu a Nisy, kde prý se zvláště 1. května na hoře Petrštyň (= Petrovy kameny, J. Č.) mezi 9.–12. hodinou noční sjezdy a rejdy čarodějů a čarodějnic odbyvaly... Na Moravě si získal smutnou pověst ... především bývalý olomoucký advokát, Boblig z Edelstadtu. Tento přiměl (urozené) osoby, že zřídily na svých panstvích inkviziční komisi, jejímž řiditelem jmenovaný Boblig se stal.“ A autor pokračoval v líčení inkvizitorovy osobnosti dále: „Boblig udělal si ze stíhání čarodějů pravou a výnosnou živnost... Jako obratný soudce a specialista ve věcech čarodějnických dovedl výslech obviněných zaříditi tak, že mu žádná zámožná oběť neuklouzla. Chudasy raději pustil, protože by soudní útraty za ně byla musela vrchnost zaplatiti.“ A konečně: „Nejen Boblig, nýbrž i katovští jeho pomocníci slídili všady po kraji po podezřelých čarodějnicích.“¹⁹ Je patrné, že tu

¹² Srv. Lubomír Novotný, Barokní právník Johann Jakob Weingarten ve fondech vědecké knihovny v Olomouci, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 18. odborné konference Olomouc, 14.–15. října 2009, Olomouc 2010, s. 89–106.

¹³ Touto skutečností se budu zabývat samostatně na jiném místě.

¹⁴ Gustav Trautenberger, Das Tessthal in Mähren, Šumperk 1893. Kapitola 8 se jmenuje Zur Geschichte des Tessthal, s. 49–79.

¹⁵ G. Trautenberger, Das Tessthal, s. 74.

¹⁶ Karl Umlauff, Stadt Mähr-Schönberg. Von Gründung der Stadt bis zum Ende des 19. Jahrhundert, Šumperk 1901; srv. také týž, Chronik der Stadt Mähr-Schönberg. Von der Gründung der Stadt bis zum Ende des 19. Jahrhunderts, Šumperk 1901.

¹⁷ K. Umlauff, Stadt Mähr-Schönberg, s. 48.

¹⁸ Podle laskavé informace Heleny Kokešové.

¹⁹ Národní politika z 10. a 11. března 1887.

vystupuje v podstatě krystalicky „čistý“ obraz pána z Edelstadtu, který si udržel životnost po dobu delší než 130 let.

Rudolf Dvořák ve svých Dějinách Moravy na konci 19. století zaujal k losinskému a šumperskému inkvizitorovi odstupňovaný postoj: „Mnoho-li obětí své krutosti a hrabivosti Boblig měl na svědomí, nelze určitě říci, byla jich dlouhá řada, ježto činnost jeho lze stopovat z akt od r. 1678 až 1692. Ze všech procesů jím zahájených však nejpověstnějším byl onen, jemuž za obět padl šumperský děkan Kryštof Alois Lautner...“²⁰ Je patrné, že tento autor je k Bobligovi velmi kritický, ale i on jej vztahuje především k osobě šumperského duchovního.

Stejný autor v roce 1906 se jako publicista projevil ve sledovaném tématu ještě výrazněji: „K rozšíření procesů čarodějnických přispívala též okolnost, že osobám v nich zaměstnaným, zvláště soudcům a popravčím, kynul z nich nemalý prospěch hmotný. Nejpověstnější z nich, Fr. Jindřich Boblig z Edelstadtu, uměl tohoto povolání velmi dobře využítkovati ve svůj prospěch. Z Olomouce, kdež se bezpochyby živil soukromým zastupováním stran, povolán byl (r. 1678) od hraběnky Angeliny Gallové na panství velkolosinské, aby tam vyšetřoval a řídil procesy proti čarodějům a čarodějkám... Jemu za obět padl též šumperský děkan Kryštof Alois Lautner, který pro své vzdělání požíval všeobecné vážnosti... Lautner byl odevzdán světskému úřadu pro vyšetřování z čarodějnictví, v jehož čele byl Boblig...“²¹ Jistou parafrází tohoto textu přinesly Lidové noviny v roce 1910: „[V čarodějnických procesech] byli zvláštní soudové a soudcové nad čaroději. Nejpověstnější z nich byl Jindřich Boblig z Edelstadtu... Jemu za obět padl též šumperský děkan Kryštof Alois Lautner... Děkan odevzdán potom světskému soudu pro vyšetřování čarodějů, v jehož čele byl pověstný Boblig, a podroben všem stupňům mučení...“²²

Zlom v chápání a výkladu osobnosti H. F. Bobliga přinesl šumperský „vlastivědný badatel, historik, správce muzea a archivář“ Franz Harrer (1869–1951), který vydal v roce 1923 v rodné němčině Dějiny města Šumperka. Kniha se nedávno dočkala českého vydání.²³ Seznámil jsem se s písemnou pozůstalostí tohoto badatele a mohu konstatovat, že znal historii rodného města neobyčejně detailně, měl v rukou doslova každý papír tamního městského archivu. Publikoval totiž také značné množství drobných studií, které se týkaly snad všech aspektů dějin Šumperka.²⁴ Vycházely většinou v místních novinách „Grenzbote“.

A byl to právě Harrer, kdo přistoupil k osobě pána z Edelstadtu docela jinak, než činili jeho předchůdci. Charakterizoval Bobliga těmito slovy: „V korespondenci, která předcházela jeho pozvání do Losin, se Boblig odvolává na své zkušenosti, jež jako soudce čarodějnických procesů ve Slezsku získal během své čtyřicetileté praxe, a žvaní a vychloubá se, jako ve všech svých písemných výlevech. Odkud

²⁰ Rudolf Dvořák, Dějiny Moravy IV, Brno 1902, s. 696–697.

²¹ Rovnost z 9. října 1906.

²² Lidové noviny z 20. září 1910.

²³ Franz Harrer, Dějiny města Šumperka, Praha 2020, cit. místo – slova překladatelky Evy Hudcové, tamtéž, s. 11.

²⁴ Viz SOKA Šumperk, Pzst F. Harrer.

tento surový a hamižný ukrutník pocházel a jak a kde zemřel, není známo.²⁵ Paradoxně již v následujícím roce vyšly dějiny Cukmantlu (Zlatých Hor), kde je jasné uvedeno, že Boblig a jeho předkové pocházeli právě z tohoto města.²⁶ To ale není na tomto místě jistě to nejdůležitější zjištění. Klíčový je tu naprostý obrat v pojetí Bobligovy osobnosti, kterou šumperský badatel hodnotí jako zcela negativní figuru pochybných osobních vlastností.

A Harrer rovněž postavil proti sobě H. F. Bobliga a děkana Lautnera: „Ze všech Bobligových zpráv je zřejmé, že se snažil utáhnout smyčku kolem krku děkana Lautnera. Jeho ambice poháněla vůle dosáhnout děkanova odsouzení...“²⁷ F. Harrer je rovněž autorem textu Čarodějnické procesy (Hexenprozesse), ve kterém píše o Bobligových „ohavnostech“.²⁸ Motivaci F. Harrera k takovýmto příkrým až nactiutrhacím výrazům a charakteristikám na adresu H. F. Bobliga nelze zjistit. Snad ji lze jen trochu odhadovat. Mohlo se jednat o patriotickou notu rodáka ze Šumperka, který se takto vymezoval proti inkvizitorovi, který výrazně zasáhl do života „jeho“ města. Racionálně patrně onen negativistický vztah vůči pánovi z Edelstadtu nelze vysvětlit, protože ani prameny, které F. Harrer dokonale znal a dlouhodobě s nimi pracoval, nepřinášejí takovoto explicitní tvrzení, která formuloval tento badatel.

Harrerův výklad má ještě jeden nepřehlédnutelný rozměr. Zásadním způsobem ovlivnil následné bádání, jak německé, tak zejména české, a dokonce i umělecká zpracování čarodějnických procesů, a pozměnil zejména pohled na Bobligovu osobu.

Pro úplnost musím zmínit ještě šumperského lékaře Otto Gödla, podle něhož byl Boblig vzdělaný člověk, ale fanatik, velmi ješitný a domýšlivý, který se rád chlubil svými znalostmi právnických děl. „Boblig se rád předváděl. Nechával se vozit jen čtyřspřežím, byl zlý, když někdo zpochybnil výsledky jeho práce.“²⁹ Jaké našel tento lékař doklady pro svá odvážná tvrzení? Upřímně řečeno, nevím.

Eduard Teichmann (1866–1944) byl učitel pocházející z Bruntálska, který dlouhodobě působil v Mohelnici. Je autorem brožurky o děkanu Lautnerovi, který byl upálen právě v tomto městě.³⁰ V pohledu na Bobliga následuje F. Harrer. Byl to podle něj „věčný kandidát práv“, na jiném místě dokonce „krutý, chtivý, chamtivý člověk“.³¹ Tato ostrá konstatování nejsou podložena argumenty, vznikla nepochybně s ohledem na osobu děkana Lautnera, jehož životní osud se naplnil právě v Mohelnici. Jde vlastně o jakýsi epilog německého bádání v českých zemích, které se zabývalo osobou Heinricha Franze Bobliga. Dějiny tohoto tématu po roce 1945

²⁵ F. Harrer, *Dějiny*, s. 213.

²⁶ Josef Pfitzner, *Geschichte der Bergstadt Zuckmantel in Schlesien bis 1742*, Zuckmantel (Zlaté Hory), 1924, s. 168.

²⁷ Tamtéž, s. 221.

²⁸ F. Harrer, *Hexenprozesse*, strojopis, s. 2, in: SOkA Šumperk, Pzst Spurný, kart. 50.

²⁹ Otto Gödl, *Aus finsterer Zeit*, in: *Trostbärnla. Heimatliches Jahrbuch für die Deutschen Ostböhmens, Nordmährens und Schlesiens* 1923, s. 86–89.

³⁰ Eduard Teichmann, *Renaissance und Hexewahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lautners in Müglitz, Hohenstadt (Zábřeh na Moravě)* 1932.

³¹ Tamtéž, s. 50, 51.

se přenášejí do českého prostředí. A jak se vyvíjely koncepčně či interpretačně? Pokusme se tyto peripetie vysledovat.

Bedřich Šindelář (1917–1996) byl československý dogmaticky marxistický historik, který se zabýval dějinami raného novověku, v nichž hrály jednu z klíčových rolí právě čarodějnické procesy.³² Tomuto tématu se věnoval téměř po celý život.³³ V roce 1946 obhájil rozsáhlou disertaci o tomto fenoménu.³⁴ Severomoravské procesy s čarodějnicemi zde zabírají velmi rozsáhlou plochu.³⁵ A nejen ony, také osoba inkvizitora Bobliga se stala předmětem autorovy mimořádné pozornosti. Podívejme se, jakou škálou výrazů jej onálepkoval: „A tak tento ukrutný, temperamentní a úskočný stařec, kterému tehdy bylo 64 let, měl se stát postrachem celého širokého okolí, které se trásl před jeho pomstychtivostí, neboť obojí bylo možno skrýt pod škraboškou inkvizitora, pověřeného bohulibým hubením nepřátel boha i lidí – čarodějnic.“³⁶ Podle Šindeláře byl Boblig „nedostudovaný jurista, který nedostatky svého vzdělání nahrazoval nenapodobitelnou drzostí a nevyzpytatelnou podlostí“.³⁷ A vzápětí dodal i toto: „Probíráme-li se aktovým materiálem ... vyrostle před naším zrakem strašlivý obraz obvinění, který do fantastičnosti si nezádá v ničem se scholastickými fantasmagoriemi o kacířích a co do hrubosti by sotva našel co rovnocenného, a to přesto, že Boblig znal ‚odbornou‘ literaturu o čarodějnictví prabídně.“³⁸ B. Šindelář k tomu přímo uvedl: „Soudce Boblig znal teoretickou literaturu o čarodějnictví dosti mezerovitě a celkem bídně ... je však s podivem, že Boblig se nikdy nezmiňoval o *Malleu maleficarum* (o Kladivu na čarodějnice). „Na druhé straně však Boblig zastával názory, které byly co do ukrutnosti a co do zanedbanosti zcela v intencích této nejohroženější a nejostudnější knihy v dějinách.“³⁹

³² Detailně k jeho osobě a dílu P. Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 14–38, s mnohými odbočkami a exkurzy; srv. rovněž Zuzana Haraštová, *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*, Olomouc 2008 (bakalářská práce); táž, *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*, *Vlastivědný věstník moravský* 62, 2010, s. 245–264.

³³ Mohu dodat, že sledoval i novinové či časopisecké zprávy, v nichž se objevilo slovo čarodějnice. Srv. Archiv MU Brno, Pzst B. Šindeláře, kart. 18, či 19. Měl např. vystřižený článek z Rudého práva ze 7. dubna 1973, kde byl článek Černé vúdú v New Orleansu, s vlastnoruční poznámkou „Čarodějnictví“!

³⁴ Bedřich Šindelář, *Vznik, průběh a zánik čarodějnických procesů u nás*. (Studie k dějinám jednoho bludu), Brno 1946 (netištěná disertace). Na disertaci pracoval patrně dlouhodobě; sám uvádí, že měl půjčené materiály od v roce 1943 zesnulého historika prof. Františka Hrubého. *Vznik*, s. 205. Srv. B. Šindelář, František Hrubý, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* C34, 1987, s. 141–143. Sám Šindelář se vyjádřil: „Za II. světové války zabýval jsem se studiem této otázky dosti intenzivně a jeho výsledky zůstaly zatím ještě v rukopise.“ In: Konec „honu na čarodějnice“ v Tereziánské době u nás, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* C 17, 1970, s. 79, p. 1. Dodávám, že jsem pracoval s exemplářem Šindelářovy disertace uloženým v Archivu Masarykovy univerzity. Jiný exemplář historikovy disertace je uložen v jeho pozůstalosti. Jeho stránkování je poněkud odlišné, což se stalo při vazbě obou prací (při vazbě první uvedené práce jsou totiž poznámky vsazené do první třetiny textu disertace).

³⁵ B. Šindelář, *Vznik*, s. 126–173, pozn. 53–80 (jsou atypicky vevázány doprostřed disertace).

³⁶ Tamtéž, s. 127.

³⁷ Tamtéž, s. 133.

³⁸ Tamtéž, s. 134.

³⁹ OF B. Šindeláře, kart. 18 (strojopisný list vložený do disertace).

Toto apodiktické tvrzení Šindelářovo není ovšem ve shodě s písemnostmi z pera pana inkvizitora. Není jasné, jak takováto formulace erudovaného historika mohla vzniknout.

A Šindelář se nespokojil s uvedeným vyhoceným konstatováním a pokračoval dál ve svých téměř apokalyptických obrazech losinských procesů. Mohl tak dospět k následující souhrnné charakteristice: „Šumperské a losinské monstrprocesy, které se vzájemně doplňovaly, tvořily ve skutečnosti jeden vyšší celek, který byl dílem démonického Bobliga, v jehož nečistých stařeckých rukou se sbíhaly nitky obou tribunálů, kterým s ďábelskou prohnaností byl dodáván stále nový lidský materiál, který měl na jedné straně ukojit divadlem popravu zraky senzacechtivých tisícíhlavých zástupů a na druhé straně naplnit lačné měšce inkvizitorů, kupujících nadto z peněz tak nečestně nabytých pod cenou pozemky a usedlosti těch, kterým dali na popravišti zemřít jako čarodějníkům či čarodějnicím.“⁴⁰ Tento neúplný výčet citací lze zakončit Šindelářovým označením: „padoušský Boblig“.⁴¹

Celý soubor epitet, kterými B. Šindelář nálepkoval pána z Edelstadtu, nese výrazné emoční zabarvení. Nemá význam s nimi polemizovat, zkusme se ale krátce podívat na to, z čeho vycházejí (případně mohou vycházet), jaké dokumenty takové výrazy umožňují. Bedřich Šindelář předně navazuje na charakteristiky, které podal Franz Harrer v dějinách města Šumperka. Myslím, že vliv zde měla i doba vzniku, protiněmecké a u něho velmi výrazné třídně podmíněné hledisko výkladu. Zvláště tento třídní postoj totiž sehrával v Šindelářových pracích významnou, ba zásadní roli. Je také třeba poznamenat, že disertace (až na malou výjimku) nebyla publikována. Autor se ovšem k tématu čarodějnic a jejich pronásledování vracel prakticky po celý život.⁴² I zde jsou jeho postoje krajní a nemálo diskutabilní.⁴³ A je to o to důležitější, že Šindelářův výklad čarodějnických procesů zanechal ve vnímání tohoto historického fenoménu poměrně hlubokou stopu.⁴⁴

Je třeba podotknout, že B. Šindelář znal velmi dobře rozsáhlý soubor pramenů k tématu⁴⁵ právě tak jako zlomky z městského archivu v Olomouci (zde se spolehl

⁴⁰ B. Šindelář, *Vznik*, s. 171–172.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 173.

⁴² Bedřich Šindelář, *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16.–17. století*, Praha 1986; k tomu zásadně Lucie Papáčková, Prof. PhDr. Bedřich Šindelář, DrSc. (1895) 1917–1996. Inventář osobního fondu, Brno 2019; zde je i dokumentace k celoživotní veřejné a publikační činnosti B. Šindeláře.

⁴³ K tomu P. Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, *passim*.

⁴⁴ B. Šindelář připravoval rovněž práci nazvanou *Šumperský a losinský proces*. Studie k dějinám bloudění lidského ducha, rkp. in OF B. Šindelář, kart. 22. Práce vycházela z autorovy disertace. Text pochází jistě ze čtyřicátých let.

⁴⁵ SZA Opava, pobočka Olomouc, fond Rodinný archiv Žerotínů (dále RAŽ), kart. 49–57; SOKA Olomouc, AM Olomouc, Zlomky. Průběžné stránkování tohoto aktového materiálu v RAŽ vzniklo snad někdy v druhé polovině 19. století. Je ovšem velmi problematické, protože např. v kart. 49 není část dokumentů stránkována vůbec. Na druhé straně v některých kartonech jsou stránkovány i prázdné listy (např. s. 2243–2261). A aby byla situace v tomto ohledu ještě složitější, v kart. 57 je

nejen na Bischoffa a d'Elverta). Přesto – či právě proto – je až překvapující, že se již jako mladý historik uchýlil k silně psychologickému obrazu H. F. Bobliga. Pro ten ovšem nejsou k dispozici dostatečně průkazné prameny. Šindelář neznal občasné autobiografické črty v Bobligově korespondenci. Ale ani ty, jak soudím, by nevedly k tak dalekosáhlým soudům a až dehonestujícím charakteristikám.

Označil jsem B. Šindeláře za dogmatického historika. Ne, nejedná se z mé strany o žádné nálepkování. Snad nejlepším dokladem je jeho studie publikovaná v roce 1980, v níž zaujal stanovisko k rozdílnému postoji Západu a Východu k tématu „honu na čarodějnice“. Dospěl k názoru, že pravoslavný Východ nepoužíval tyto procesy jako prostředek nátlaku na tamní společnost, případně manipulace, jako tomu bylo na evropském Západě.⁴⁶ To je jako by říkal, že Východ, nejen v tomto specifickém ohledu, byl lepší či kvalitnější než Západ; tak to totiž lze mezi řádky číst...

Šindelářův dlouholetý zájem o téma pronásledování čarodějnic vyvrcholil v roce 1986 vydáním publikace *Hon na čarodějnice*.⁴⁷ Je třeba říci, že autor navrhoval tento titul již v polovině šedesátých let,⁴⁸ ale uskutečnil se až po dvou dekadách. Na tomto místě se zaměřím pouze na autorovo vnímání osoby H. F. Bobliga.⁴⁹ I zde pro něj B. Šindelář použil výrazy jako „hrabivý, sadistický mizera“⁵⁰, „lovec čarodějnic“⁵¹, „zlotřilý soudce“⁵². Je jistě pozoruhodné, a pro autora patrně typické, že odstup čtyř dekad nezměnil jeho velmi ostrou negativní frazeologii.

Jako jeden z centrálních stavebních kamenů šumpersko-losinských čarodějnických procesů použil B. Šindelář konflikt Boblig–Lautner. V tomto kontextu dokonce uvádí, že Lautner nemohl dopustit, aby „se prováděly tak strašné nepravosti a zhovadilosti, jakých se při procesech s čaroději a čarodějnicemi dopouštěl zlotřilý Boblig se svou ukrutnou smečkou pomocníků u soudu i v mučírňě“.⁵³

„stránkovan“ celý dokument jen jedním číslem – tedy bez ohledu na to, zda má 3 strany, nebo stran 20. Protože je tato „orientace“ provedena modrým inkoustem, nelze ji odstranit ani přemanimulovat obsah jednotlivých kartonů například chronologicky. Takže třeba dokumenty k první skupině čarodějnic v čele s M. Schuchin jsou doslova rozetety ve všech uvedených kartonech.

⁴⁶ Bedřich Šindelář, *Západ a Východ ve vztahu k masovému „honu na čarodějnice“ v Evropě*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C 27, 1980, s. 77–88; k tomu Z. Harašová, *Historiografie*, *passim*; P. Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, *passim*.

⁴⁷ B. Šindelář, *Hon*, *passim*.

⁴⁸ Pzst B. Šindelář, kart. 20 (korespondence s nakladatelstvími); knihu chtěl odevzdat „v prvním čtvrtletí 1966“.

⁴⁹ B. Šindelář, *Hon*, s. 187–211. Velmi detailní rozbor Šindelářova díla provedl P. Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, *passim*.

⁵⁰ B. Šindelář, *Hon*, s. 558 (rkp.).

⁵¹ B. Šindelář, *Hon*, s. 593 (rkp.).

⁵² Celá pasáž: „Bobligova dlouhověkost jako by odpovídala starému lidovému pořekadlu, že po čem nic, to obyčejně dlouho vydrží. A to padlo na tohoto zlotřilého soudce jako ušitě.“ B. Šindelář, *Hon*, s. 617 (rkp.). Tyto citace v knize nenajdeme. Vyškrtl je recenzent Josef Kočí. Srv. také Archiv NM, Pzst Josef Kočí, kart. 23, i. č. 925. Je zajímavé, že v tiráži knihy není jméno recenzenta uvedeno a v Šindelářových písemnostech se Kočího recenze nevyskytuje.

⁵³ B. Šindelář, *Hon*, s. 204.

Nepřehlédneme jistou Šindelářovu manipulaci s prameny. Například nic se nedočteme o pytlících se střelným prachem, které byly věšeny odsouzencům na krk; místo toho autor uvádí, že oběti byly přiškrcené. Není rovněž nikde doloženo, že by zasedání soudu a zde spotřebované požitaviny byly placeny z kapes obětí. V rozporu s realitou je i tvrzení, že se Boblig neřídil pokyny Apelačního soudu, protože to odporovalo jeho „výdělečným zájmům“.⁵⁴

Josef Kočí (1922–1986) byl český historik, který v roce 1973 publikoval první knihu o čarodějnických procesech u nás.⁵⁵ Jádro této popularizační knížečky tvoří losinsko-šumperské procesy. Také zde zřetelně vnímáme klíčovou dichotomii Boblig–Lautner.⁵⁶ Lautnerovo upálení považuje Kočí za „vyvrcholení vraždění čarodějnic na Šumpersku a Losinsku“.⁵⁷ Pána z Edelstadtu charakterizuje slovy: „Byl to muž více než šedesátiletý, ale ještě při síle, velkého, drzého sebevědomí. Olomoucká advokátní praxe mu však asi mnoho nevynášela, a tak povolání do Losin znamenalo pro něho vítanou příležitost k obohacení. Tím hůř pro ty, kteří mu v budoucnu měli padnout do rukou.“⁵⁸ A v tomto domýšlení autor pokračuje: „Z činnosti soudu je zřejmé, jak pevně třímal Boblig v rukou jeho otěže, jak ostatní pánové svou přítomností jen pomáhali budit dojem, že jde o kolektivní tribunál, o inkviziční komisi. V úřední korespondenci Boblig často nedbal ani formálně na tuto skutečnost a formuloval své zprávy v první osobě. Byl vskutku neomezeným direktorem inkviziční komise.“⁵⁹ Inkvizitorovu dlouholetou činnost v rámci procesů ohodnotil J. Kočí takto: „Bobligovo vražedné řádění na Šumpersku a Losinsku trvalo až do poloviny devadesátých let XVII. století a připravilo o život na sto lidí. Drzý a sebevědomý Boblig tu tedy ‚uspěl‘.“⁶⁰ Takto staví Bobligovu činnost do protikladu s neúspěchem rozšířit vyšetřování čarodějnických aktivit i do samotné Olomouce. Zde jen podotýkám, že aktivita losinského a šumperského inkvizitora vůči tomuto městu je přinejmenším sporná.

J. Kočí byl velmi důkladný historik, jak dokládá značně obsáhlý přípravný materiál k jeho knize. Snad i proto jsou jeho invektivy vůči Bobligovi a celé soudní „mašinerii“ relativně střízlivé. V rámci objektivitu je nutné přiznat, že nepodcenil roli a funkci Apelačního soudu, když uvádí, že to byl právě on, kdo vydával hrdelní rozsudky, a to nejen v případech panství Velké Losiny. Ovšem i pro Kočího zůstával Boblig naprostým zdrojem všeho zla, všeho negativního, co události na severní Moravě v druhé polovině 17. století přinesly.

⁵⁴ B. Šindelář, Hon, s. 248–249, pozn. aparát. Srv. velmi zajímavou rukopisnou kritiku Karla Bora, O správném postoji k Satanovi, Pzst B. Šindelář, kart. 20.

⁵⁵ Josef Kočí, Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16.–18. století, Praha 1973.

⁵⁶ Tamtéž, s. 110–120.

⁵⁷ Tamtéž, s. 120.

⁵⁸ Tamtéž, s. 98.

⁵⁹ Tamtéž, s. 99.

⁶⁰ Tamtéž, s. 130.